

Een VIERVOUDIG antwoord op
DAWKINS MISVATTING

Een antwoord op 'God als misvatting' van Richard Dawkins
met betrekking tot de vier evangeliën.

Aan mijn beste vriend Bas: "Opdat gij moogt kennen de
zekerheid van de dingen, waarvan gij onderwezen zijt."

eerste gedrukte exemplaar: april 2017, versie 1.0, Concept (4x)

laatste gedrukte exemplaar: augustus 2017, versie 1.2 (4x)

Webversie indenbeginne.nl: juli 2018, versie 1.3

Door Giel

VOORWOORD

Als voorwoord de volgende opdracht:

Zoek de 10 verschillen in de 10 vertalingen bij de volgende tekst:

Mattheüs 16:16/Johannes 6:69:

.. Gij zijt de Christus, de Zoon van de levende God.

1) **175 nC**: Ireneüs / Theologisch werk

“Tu es Christus Filius Dei vivi”

2) **360 nC**: Ulfilas / Gotische vertaling

“Du is Christus, sunus Guþs libandins.”

3) **550 nC**: Diatessaron / Latijnse vertaling

“Tu es Christus filius dei vivi.”

4) **850 nC**: Diatessaron / Oud Duitse vertaling

“Tu bist Christ sun gotes lebentiges.”

5) **700-999 nC**: Angelsaksische vertalingen

“Du eart Crist, daes lyfigendes Godes sunu.”

6) **1285 nC**: Diatessaron / Luikse vertaling

“Du best Christus, des leuends Gods sone.”

7) **1389 nC**: Wycliffe / Engelse vertaling

“Thou art Crist, the sone of God lyuynghe.”

8) **1390 nC**: Moderne devotie / Nederlandse vertaling

“Du bist Christus, des levenden Gods sone.”

9) **1545 nC**: Luther / Duitse vertaling

“Du bist Christus, des lebendigen GOttes Sohn.”

10) **1637 nC**: Statenbijbel / Nederlandse vertaling

“Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods.”

AANLEIDING

Een aantal jaar geleden, ik denk rond 2011, ontving ik van een atheïstische jongen uit de sportschool het boek 'God als misvatting' van Richard Dawkins. Toen deze collega-sporter erachter kwam dat ik christen was, wilde hij mijn geloof uitdagen en gaf mij dit boek. Ik nam deze uitdaging maar al te graag aan en heb 'God als misvatting' van kaft tot kaft gelezen. Sommige gedeeltes las ik met interesse, sommige gedeeltes met verbazing, sommige gedeeltes met vermaak. Als reactie kaatste ik de spreekwoordelijke bal en gaf ik de jongen uit de sportschool een boek van de christelijke schrijver Ben Hobrink. Die heeft hij gelezen. Uiteindelijk waren we het duidelijk met elkaar totaal oneens, maar konden we natuurlijk wel door 1 deur... (de deur van de sportschool in dit geval)

Het doel en de doelgroep van het boek 'God als misvatting' zijn duidelijk. Dawkins geeft dit helder aan in de inleiding van zijn boek (blz13): "De reden waarom zoveel mensen atheïsten niet opmerken is dat veel atheïsten ervoor terugdeinzen om er openlijk voor uit te komen. Het is mijn vurige wens mensen met dit boek te helpen om 'uit de kast' te komen."

Daarmee vorm ik geen onderdeel van Dawkins doelgroep. Desalniettemin kon ik het niet laten de handschoen op te pakken naar aanleiding van een aantal beweringen in dit boek en vervolgens een bescheiden reactie te schrijven. Mede ook, omdat ik in al die tijd eigenlijk geen goede replieken op deze beweringen van Dawkins heb gelezen.

Als reactie zijn weliswaar goede boeken geschreven, zoals 'Dawkins' God' van Alister McGrath. Dit antwoord van McGrath op de stelling dat God een misvatting is, vind ik een aanrader. Echter, op een aantal, specifieke uitspraken van Dawkins wordt niet ingegaan. Daarentegen mag ik natuurlijk niet verwachten dat iemand reageert op elke bewering die Dawkins in zijn boek heeft gepropt. Dus laat ik het anders formuleren:

Dawkins gooit de gelovige wereld een handschoen toe en McGrath heeft 'm opgepakt (en is vervolgens het duel aangegaan), waarvoor hulde!

Het is mij echter te doen om onder andere de volgende beweringen in 'God als misvatting':

(fundamentalistische) christenen zijn mensen, die “geloven zonder verdere vragen te stellen”. *God als misvatting: Hoofdstuk 8, blz 308.*

“Feit is dan ook dat aanhangers van het absolute gezag van hun heilige boekonstrubarend weinig nieuwsgierigheid aan de dag leggen naar de (meestal bijzonder twijfelachtige) historische herkomst van hun heilige boeken.” *God als misvatting: Hoofdstuk 6, blz 253.*

Feit? Is dit een feit? Dit is helemaal geen feit. Deze bewering is gewoonweg niet waar. Natuurlijk zijn er vast en zeker genoeg gelovigen die helemaal niet nieuwsgierig zijn naar de herkomst van hun heilig boek. Dat betekent niet je alle gelovigen over een kam kunt scheren. Er zijn genoeg gelovigen die hun verstand bij de kerkdeur laten liggen, maar er zijn ook genoeg christenen die wel degelijk verdere vragen stellen. Ik heb zelf in mijn leven een aantal christenen mogen ontmoeten die genoeg graafwerk hebben verricht naar de historie en de totstandkoming van de Bijbel, zoals wij die nu kennen.

Zo doet Richard Dawkins nog wel meer uitspraken over de Bijbel. Vooral de vier canonieke evangeliën moeten het ontgelden. Een aantal beweringen over de evangeliën van Mattheüs, Marcus, Lukas en Johannes volgt in de inleiding. (inderdaad, hierna volgt nog een inleiding, we zijn nog niet eens begonnen....)

Ik ben zelf nog geen beknopte werkjes tegengekomen ten behoeve van leken die echt de betrouwbaarheid van de 4 evangeliën onderzoeken aan de hand van manuscriptbewijs. Menig werk vind ik te langdradig, te intellectueel (alleen voor

professoren weggelegd) of zo ongestructureerd en chaotisch verweven met emotie, geschreeuw en meningen, zodat je door de bomen het bos niet meer zien. Dat wil niet zeggen dat er geen mooie, beknopte werkjes bestaan. Ik ben ze gewoonweg tot op heden niet tegengekomen.

Als reactie op dergelijke beweringen van Dawkins ben ik zelf maar de uitdaging aangegaan om deze leegte op te vullen en een beknopt en helder werkje te borduren. Jij moet maar bepalen of ik in de opzet ben geslaagd of niet. Het heeft jaren geduurd voordat dit betoog klaar was. Ik begon te schrijven in april 2012 in korte periodes en met hele grote intervallen daar tussenin. Tijdens deze intervallen heb ik het werk laten liggen, vanwege drukte, andere zaken aan mijn hoofd, demotivatie, etc, etc. Maar voila, eindelijk ligt het er dan toch....

Ik heb zelf een economische opleiding gehad. Ik heb nooit les gehad in theologie, kerkgeschiedenis of historisch manuscriptbewijs. Ik schrijf op basis van het kleine beetje dat ik heb geleerd van anderen of door eigen graafwerk.

Het finale werkstuk zal slechts een tipje van de sluier zijn, zeg maar een echo van het arsenaal aan bewijs. Ik wil dit nog eens benadrukken: Het is een echo en lang niet het complete plaatje....

Er zijn vast en zeker geleerden van de Schrift (schriftgeleerden) die beter zijn gekwalificeerd, beter zijn geschoold, meer knowhow hebben, minder steken laten vallen en een beter betoog kunnen schrijven dan ik. Laat ik het zo formuleren: Wie de schoen past, trekke hem aan (en schrijve vervolgwerk).

INLEIDING

“Gij zijt de Christus, De Zoon van de levende God.”

Het Bijbelvers in het voorwoord is simpel, helder en tegelijkertijd veelomvattend. Het is tevens de belijdenis waarop Jezus Zijn kerk bouwt. Het zijn de Woorden die het fundament van de gemeente van God vormen.

Maar wie is ‘Gij’? Wie is Jezus? Welke Jezus bedoelt de Schrift hier? Er zijn immers vele versies van ‘Jezus’. Moslims geloven in een Jezus. Jehova Getuigen geloven in een Jezus. New Agers geloven in een Jezus, etc. Het betreft hier natuurlijk Jezus Christus, zoals omschreven in de vier evangeliën.

Wellicht is het juist om het als volgt te formuleren:

De eerdergenoemde belijdenis is het fundament van het christelijke geloof en de 4 evangeliën zijn de vier pilaren die het bouwwerk van de universele Gemeente van Jezus Christus overeind houden.

De vier evangeliën behandelen het leven en de leer van Jezus Christus. Het is waar in het oude testament naar toe wordt gewerkt. Het is de leer van Christus die in de brieven van Paulus nader wordt uitgewerkt, specifiek voor de Gemeente: het Lichaam van Christus.

Het is bovendien Zijn kruisdood voor onze zonden, Zijn begrafenis en Zijn opstanding, beschreven in deze evangeliën, die het goede nieuws (evangelie) vormen voor de mensheid.

De apostel Paulus schreef immers aan de gemeente te Rome:

*“Want ik schaam mij niet voor **het Evangelie van Christus**; want het is een kracht van God tot **zaligheid** voor een ieder die **gelooft**, eerst voor de Jood, en ook voor de Griek.” (Romeinen 1:16 HSV)*

En aan de gemeente te Korinthe:

*“Verder maak ik u bekend, broeders, het **Evangelie**, dat ik u verkondigd heb, dat u ook aangenomen hebt, waarin u ook staat, waardoor u ook **zalig** wordt, als u eraan vasthoudt zoals ik het u verkondigd heb, tenzij dat u tevergeefs **geloofd** hebt... Want ik heb u ten eerste overgegeven wat ik ook ontvangen heb, dat Christus gestorven is voor onze zonden, overeenkomstig de Schriften, en dat Hij begraven is, en dat Hij opgewerkt is op de derde dag overeenkomstig de Schriften.”*
(1 Korinthe 15:1-4 HSV)

... zoals ook reeds eind 13^e eeuw/begin 14^e eeuw is vertaald in het Nederlands en terug te vinden is in het manuscript ‘Epistolarium Leningradiense’:

“Broedre, ic doe u cont dat evangelium..... want Cristus doot es vor onze zonden na der scrift, ende dat hi begraven wart ende dat hi up verstont anden derden dage nader scrift..”

Wellicht mag ik formuleren dat het evangelie (enkelvoud), zoals door Paulus is gedefinieerd in 1 Korinthe 15, de kern is van wat je leest in de 4 canonieke evangeliën (meervoud).

Welnu, wat Paulus, de apostel voor de heidenen, eigenlijk zegt is het volgende:

- De kruisdood voor onze zonden, begrafenis en opstanding van Jezus vormen het Evangelie van Christus, het goede nieuws;
- Door dit evangelie worden wij zalig (behouden), mits dat wij dit evangelie geloven;
- Dus zonder deze kruisdood voor zonden, begrafenis en opstanding van Jezus is er geen Evangelie en zonder dit Evangelie is er geen zaligheid. Waarom dan nog geloven?

Het gaat hier dus niet om secundaire zaken. Het gaat hier om de kern van de evangeliën van Mattheüs, Marcus, Lucas en Johannes. Zonder de waarheid van deze Bijbelse claims is er geen reddingboei voor zondaren om aan vast te houden!

Daarom overstijgt het belang en de historiciteit van deze 4 boeken naar mijn mening alle andere discussies op gebied van het geloof 'dat eenmaal aan de heiligen is overgeleverd'. Immers, als Christus niet is opgestaan uit de dood, dan zijn wij christenen de meest beklagenswaardige mensen op aarde. (1 Kor 15:17-19) Dan doet de rest er ook niet meer toe.

Al met al, in dit betoog zullen de 4 canonieke evangeliën centraal staan.

De evangeliën van Mattheüs, Marcus, Lukas en Johannes, waarin het leven van Jezus is beschreven (en dus ook zijn kruisdood, begrafenis en opstanding) liggen vandaag de dag meer en meer onder vuur. Niet zozeer de inhoud, want dat is aan een ieder om te geloven of niet, maar de betrouwbaarheid van deze geschriften: de auteurs, het moment van schrijven, de overlevering, etc.

Zou het een probleem zijn als we de evangeliën niet hadden? Natuurlijk niet. Ik zou ook uit de voeten kunnen met alleen de brieven van Paulus. Daarnaast hadden de eerste christenen ook de evangeliën (nog) niet. Maar dat is het punt niet. Haal de evangeliën, het leven van Jezus, onderuit en wat volgt dan? De brieven van Petrus, van Paulus? Wat als datgene waar Paulus naar verwijst in 1 Korinthe 15 niet waar is? En daarna?

Is het christendom niet een groot sprookje?!

Typerend voor de twijfelzaaijrij van buiten af (en ook van binnen uit) zijn bijvoorbeeld de uitspraken van de atheïst Richard Dawkins in zijn boek 'God als misvatting':

“Al sinds de negentiende eeuw tonen geleerde theologen verpletterend aan dat de evangeliën geen betrouwbare historische verslagen zijn van wat er gebeurde in de echte wereld. Ze werden allemaal lang na de dood van Jezus geschreven, en ook ruim na de Brieven van Paulus... Vervolgens werden al die evangeliën gekopieerd en opnieuw gekopieerd in de loop van vele verschillende ‘fluisterspelgeneraties’ door onvolmaakte scribae die duidelijk hun eigen religieuze agenda’s hadden.” *God als misvatting, Hoofdstuk 3, blz 105/106*

“De vier evangeliën die het schopten tot de officiële canon werden min of meer willekeurig gekozen uit een grotere steekproef van minstens twaalf stuks...” *God als misvatting, Hoofdstuk 3, blz 108*

“Niemand weet wie de vier evangelisten waren, maar het staat vrijwel vast dat ze Jezus nooit persoonlijk hebben ontmoet.” *God als misvatting, Hoofdstuk 3, blz 110*

Heeft meneer Dawkins gelijk? Bluft hij? En/Of weet hij gewoonweg niet waar hij het over heeft?

Hij doet nog meer uitspraken omtrent de bijbel in zijn boek, maar ik heb expres de bovenstaande eruit gehaald, omdat ze typerend zijn voor het gevit op het christelijke geloof van vandaag de dag. Het gaat ook niet om Dawkins als persoon, maar hij lijkt nou eenmaal de vaandeldrager te zijn van deze golf van gesteggel over de Bijbel.

Welnu, om de betrouwbaarheid van de evangeliën in de bijbel aan te kunnen tonen moeten naar mijn idee de volgende vragen worden beantwoord:

- Wie schreef de 4 evangeliën?
- Wanneer werden de 4 evangeliën geschreven?
- En bovendien: zijn deze evangeliën in de loop van de tijd aangepast?

Op voorhand zeg ik al dat ik niet kan bewijzen wanneer en wie de evangeliën heeft geschreven, net zo min dat ik kan bewijzen dat Jezus over water liep en zieken genas. We kunnen niet terug in de tijd met een tijdmachine om alles te aanschouwen. Ik geloof die zaken nou eenmaal met zekerheid, zonder ooit aanschouwd te hebben.

Echter, wat wel kan is de authenticiteit van de documentatie aannemelijk te maken, in plaats van de inhoud.

Ik zou het daarbij persoonlijk niet echt logisch vinden om te beginnen met bijvoorbeeld een onderzoek naar het oude testament of de brieven van Paulus. Als je niet eerst hebt kunnen vaststellen dat de bronnen over het leven en leer van Jezus authentiek zijn, het fundament van het christelijke geloof, waarvoor zou je de rest dan nog onderzoeken? Nogmaals, de evangeliën liggen naar mijn idee ook het meeste onder vuur. Een onderzoek naar het oude testament, de brieven van Paulus, enzovoorts zou dan een vervolgstap kunnen zijn. Of een onderzoek naar 'zogenaamde' contradicties in het nieuwe testament.

Om de desbetreffende vragen te kunnen beantwoorden volgt hierna een kort betoog wie de evangeliën hebben geschreven en wanneer. Daarna wordt een indruk gegeven van de verspreiding van deze boeken door Europa. Uiteindelijk volgt een onderzoek op basis van feiten om te kunnen beoordelen of deze geschriften in de loop van de tijd zijn aangepast.

DE EERSTE EEUW; EEN PAAR FEITJES

Laten we beginnen met wat feitjes aangaande de tijd van het nieuwe testament.

Richard Dawkins beweert dat de evangeliën allemaal lang na de dood van Jezus werden geschreven, en ook ruim na de Brieven van Paulus.

Dit is geen feit, maar wat mij betreft 'wishfull thinking' van zijn kant. Waar Dawkins totaal aan voorbij gaat is het manuscriptbewijs door de eeuwen heen. Dit bewijs gaat terug naar de tijd waarin de boeken van het nieuwe testament zijn geschreven, als een spoor dat je (terug) kunt volgen naar de oorsprong. Om maar een voorbeeld te noemen: Het oudste fragment van het Johannes evangelie is het 'Rylands Library Papyrus', ook wel bekend met de codering P52. Dit fragment is gedateerd binnen 2 eeuwen na Christus. Deze datering is erg kort op het leven van Johannes zelf!

(P52 is weliswaar een klein stukje papyrus, maar ter vergelijking, er bestaan fragmenten met veel grotere delen van het Johannes evangelie, die niet veel later zijn gedateerd, zoals P66...)

Mensen vergeten daarnaast nog wel eens zaken in perspectief te zien. Ik moet daarbij wel eens denken aan het contrast dat Nick Gumbel laat zien tussen het nieuwe testament en bijvoorbeeld 'Caesar's Gallic War' in Gumbels boekje 'The Da Vinci Code a response'. Er zijn meer dan 5000 Griekse manuscripten m.b.t. het nieuwe testament en daarnaast 10.000 manuscripten in het Latijn, etc. Daarentegen zijn er hooguit 10 manuscripten van 'Caesar's Gallic War', waarvan de oudste uit de 9^e eeuw stamt, 8 eeuwen na dato! Over het laatstgenoemde werk en de late datering van de manuscripten heeft men het nooit.

In zijn betoog laat Richard Dawkins tevens steken vallen vind ik. Zo wordt in het gedeelte 'Het argument op basis van de Schrift' in hoofdstuk 3 (bladzijde 107) bijvoorbeeld gesteld dat Lucas 'een zootje maakt van zijn datering'. Ten eerste, worden er geen

letterlijke jaartellingen genoemd in dit evangelie. Daarnaast beweert Dawkins een paar bladzijdes later dat niemand weet wie de vier evangelisten waren, maar dat het vrijwel vast staat dat ze Jezus nooit persoonlijk hebben ontmoet.

Dus.... eerst wordt Lucas ergens van beschuldigd, en daarna wordt gesteld dat Lucas het evangelie, dat aan hem wordt toegeschreven, niet heeft opgesteld? Wat is het nu?

De vaandeldrager der atheïsten zaait twijfel over de 4 evangeliën en de auteurs daarvan. Deze strategie is doorzichtig en begrijpelijk (zie zijn doelgroep in hoofdstuk 'Aanleiding'). Daarentegen zegt hij over de apostel Paulus:

“Tijdens de Romeinse bezetting van Palestina werd het christendom gesticht door Paulus van Tarsus...” God als misvatting, Hoofdstuk 2, bladzijde 46

en *“Het was Paulus die met het plan op de proppen kwam om de joodse God naar de niet-joden te brengen.” God als misvatting, Hoofdstuk 7, bladzijde 279*

en *“Ze werden allemaal lang na de dood van Jezus geschreven, en ook ruim na de Brieven van Paulus.” God als misvatting, Hoofdstuk 3, bladzijde 106*

Dawkins schrijft niet echt positief in zijn boek als het om Paulus van Tarsus' gaat. Echter, het frappante is dat hij Paulus meer erkenning geeft dan de evangelisten. Ik weet niet of Dawkins dat zelf wel door heeft. Hij erkent Paulus als de stichter van het christendom (daar ben ik het zelf gedeeltelijk mee eens), hij erkent hem als degene die de joodse God naar niet-joden bracht, hij erkent hem als degene die de brieven van Paulus schreef. Hiermee laat hij een steek vallen naar mijn idee. Ik zal het proberen uit te leggen...

Ik heb het zelf altijd wel opmerkelijk gevonden dat Paulus omtrent het avondmaal Jezus citeert in 1 Korinthe 11:

“Neem, eet, dit is Mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt. Doe dat tot Mijn gedachtenis... Deze drinkbeker is het nieuwe

verbond in Mijn bloed. Doe dat, zo dikwijls als u die drinkt, tot Mijn gedachtenis.” (vers 24 & 25 HSV)

Dit stuk vertoont grote gelijkenis met het stuk uit Lukas 22. Dit hoeft verder niks te zeggen, want dit kan ook heel goed mondelinge overlevering zijn natuurlijk. Maar toch....

Daarnaast zegt Paulus het volgende in 1 Timotheüs 5:18: *“Want de Schrift zegt: De arbeider is zijn loon waard.”* Lees deze tekst goed. Het gaat hier dus sowieso niet om mondelinge overlevering, want Paulus verwijst immers naar ‘de Schrift’. En de enige plaats in de hele bijbel, waar woord voor woord hetzelfde staat is.... Lukas 10:7!
Hoe zou dat kunnen als het evangelie van Lukas lang na de brieven van Paulus zou zijn geschreven?

Het is derhalve goed mogelijk dat het evangelie van Lukas bekend was op het moment dat Paulus de eerste brief aan Timotheüs schreef. Dat is niet onlogisch, aangezien Paulus en Lukas tijdgenoten waren. Lukas de arts was een metgezel van Paulus. Paulus noemt hem bovendien een aantal malen in diverse brieven. Daarmee zou, in ieder geval, het evangelie van Lukas helemaal niet lang na de brieven van Paulus zijn geschreven, zoals Dawkins beweert en hoopt. Aangenomen wordt dat het evangelie van Lukas geschreven is rond 60, 61 na Christus, namelijk nog voor de val van Jeruzalem in 70 n.C. en nog voor het marterdome van Jakobus, de halfbroer van Jezus, rond 62 n.C. door ene Ananus. Daarnaast wordt aangenomen dat de eerste brief aan Timotheüs geschreven is rond 62 tot 64. Ik zie geen redenen om hier aan te twijfelen. Dat hoeft verder niet zoveel te zeggen over de andere drie canonieke evangeliën, maar toch....

Om een lang verhaal kort te maken: Dawkins geeft Paulus van Tarsus wel degelijk erkenning. En het is deze Paulus die naar alle waarschijnlijkheid het evangelie van Lukas, zijn metgezel in vele reizen, citeert!

DE TWEEDE EEUW: EEN PAAR PERSONEN

1. IRENEUS

In de 2^e eeuw na Christus leeft een man genaamd Ireneüs. Hij is de bisschop van Lugdunum in Gallië, het hedendaagse Lyon in Frankrijk. Hij schrijft een boek dat later de Latijnse titel meekrijgt: 'Adversus Haereses', oftewel 'Tegen Ketterijen'.

Middels dit boek trekt hij van leer tegen allerlei (gnostische) groeperingen, hun leiders en hun leer. Dit werk is van historische waarde. Menig theoloog en historicus door de eeuwen heen noemen Ireneüs en zijn schrijven. Op internet zijn meerdere, interessante 'papers' van universiteiten over deze man te vinden.

Ireneüs staat trouwens dicht op de oorsprong van de evangeliën. Tussen hem de apostel Johannes staat maar 1 generatie! Ireneüs was namelijk de leerling van Polycarpus, die op zijn beurt leerling was van Johannes. Dit is geschiedkundig maar een korte periode.

Wat ik zo interessant vind aan dit boek van Ireneüs is niet zozeer zijn aanval op allerlei groepen en ook niet zijn hints naar de gemeente te Rome* van die tijd, die ietsje specialer zou moeten zijn dan alle andere gemeentes... Het interessante is zijn bevestiging van de 4 evangeliën van Mattheüs, Marcus, Lukas en Johannes als canoniek, de identificatie van de auteurs daarvan en de hoeveelheid Bijbelteksten uit het Nieuwe Testament die hij hierin noemt. (hij citeert bijna alle Bijbelboeken)

(* let wel, de gemeente te Rome in de 2^e eeuw met een bisschop als leider is niet te vergelijken met het pauselijke systeem van het Vaticaan, dat zich ontwikkeld heeft vanaf het 'Edict van Milaan' in 313 en vanaf 590 pas echt een paus had. Dit is een enorm verhaal op zich. Hier wordt verder niet op ingegaan)

Zo schrijft Ireneüs:

“Ita Matthaeus in Hebraeis ipsorum lingua scripturam edidit Evangelii, cum Petrus et Paulus Romae evangelizarent, et fundarent Ecclesiam. Post vero horum excessum, Marcus discipulus et interpres Petri, et ipsi quae a Petro annuntiata erant, per scripta nobis tradidit. Et Lucas autem sectator Pauli, quod ab illo praedicabatur Evangelium, in libro condidit. Postea et Johannes discipulus Domini, qui et supra pectus ejus recumbebat, et ipse edidit Evangelium, Ephesi Asiae commorans.” (Latijnse vertaling)

Oftewel:

Mattheüs heeft een geschreven evangelie onder de Hebreërs, Marcus, de discipel en tolk van Petrus, heeft datgene opgeschreven dat door Petrus werd gepredikt. Lukas, de metgezel van Paulus, heeft het evangelie opgeschreven. Naderhand heeft Johannes, de discipel van de Heer, een Evangelie gepubliceerd tijdens zijn verblijf te Efeze in Azië.

Markus en Lukas hebben Jezus waarschijnlijk niet persoonlijk ontmoet, maar Mattheüs, Petrus, Paulus en Johannes wel.

Verder schrijft Ireneüs:

“... et quadriforme Evangelium... “. Oftewel, het evangelie is viervoudig...

Zodoende bevestigt Ireneüs met zijn werk de 4 evangeliën als canoniek en verwerpt hij pseudo-evangeliën, zoals het evangelie van Judas. Daarnaast verdedigt hij als het ware hiermee het gebruik van de 4 evangeliën als een combinatie. Er waren in die tijd namelijk groeperingen die slechts één van de vier evangeliën hanteerden c.q. prefereerden. Om maar aan te geven dat de canonieke evangeliën in de tijd van Ireneüs al her en der in gebruik waren, hetzij door christelijke groepen, hetzij door semi-christelijke groepen en gnostici... Ireneüs zag deze evangeliën als onafscheidelijke combinatie, als vier pilaren van een gebouw.

Ik beschouw het maandelijks magazine 'National Geographic' als een atheïstisch en pro evolutionistisch blad. Toch vond ik het artikel 'In het voetspoor van de apostelen' in de maart 2012 editie erg interessant. Het artikel laat een beetje zien van een aantal apostelen welke invloed ze waar hebben gehad. De 4 evangelisten zijn in het blad bij deze apostelen inbegrepen. In het magazine is het volgende vermeld bij de evangelisten:

Johannes: "... Eén evangelie, drie brieven en Openbaringen zijn aan hem toegeschreven."

Mattheüs: "... Hij schreef het eerste evangelie."

Marcus: "Zijn mentor was Petrus (waarschijnlijk ook zijn bron bij het schrijven van het tweede evangelie)...."

Lucas: "Een arts uit Antiochië, die zich bij Paulus' missies voegde. Hij beschreef de ontwikkeling van de vroege kerk in het derde evangelie en de Handelingen der Apostelen."

Niet dat dit iets zou bewijzen, maar ik vond het artikel uit de National Geographic van 2012, notabene een atheïstisch en evolutionistisch blad, wel een leuke bijval aan het betoog van Ireneüs uit 18 eeuwen daarvoor....

(Trouwens, ik vond het ook wel interessant dat Ireneüs wordt genoemd in de documentaire van National Geographic over het evangelie van Judas.)

Kijk, de vaststelling van de evangeliën was niet een kwestie van simpelweg kiezen en al helemaal niet een kwestie willekeur, zoals meneer Dawkins bijvoorbeeld uitflapt. Pseudo-evangeliën, zoals het evangelie van Judas, werden gewoonweg niet geaccepteerd door de christenen. De canon van het Nieuwe Testament is echt niet uit de lucht komen vallen op het concilie van Nicea in 325 na Christus, zoals vele stemmen durven te beweren. De goddelijkheid van Christus evenmin. Deze zaken zijn toen vastgesteld, niet besloten, een heel verschil. Dat concilie is een verhaal op zich. Ook hier is genoeg over geschreven, vooral naar aanleiding van het fictieve boek DaVinci Code van Dan Brown...

2. IRENEUS & TATIANUS: 2 tegenstanders, 2 medestanders

We blijven nog even hangen bij Ireneüs. In 'Adverses Haereses' werd door Ireneüs een meneer genaamd Tatianus geïdentificeerd en in een negatief daglicht gesteld. Als ik het goed heb begrepen gaat het meningsverschil hoofdzakelijk over de behoudenis van Adam...

Wellicht hield deze Tatianus er maffe ideeën op na. Het ironische is echter, dat als het om het gezag van de bekende vier evangeliën gaat, deze tijdgenoot achteraf juist een grote medestander van Ireneüs blijkt te zijn in mijn ogen.

Diatessaron / Evangelieharmonie

De Assyriër Tatianus stelde namelijk rond 175 n.C., op basis van de evangeliën van Mattheüs, Marcus, Lukas en Johannes, een evangelieharmonie samen.

Welnu, laten we eerst vaststellen dat als je rond 175 n.C. een harmonie zou willen opstellen van de genoemde vier evangeliën, deze vier Bijbelboeken rond 175 n.C. ook bekend moesten zijn. Logisch toch?!

Deze evangelieharmonie krijgt de naam 'Het leven van Jezus' mee, bij ons bekend onder de naam 'Diatessaron'. Deze 'Diatessaron', oftewel 'een uit vier', is door de eeuwen heen vertaald en bewaard gebleven in verschillende talen. Ten eerste in het Syrisch, de taal van het gebied waar het manuscript is opgesteld. Deze vertaling is waarschijnlijk de geboorte geweest van de wens om het hele Nieuwe Testament in het Syrisch over te zetten, de bekende Peshitta Bijbel. Deze Bijbel is een interessante bron, echter wordt in dit betoog buiten beschouwing gelaten. De evangelieharmonie van Tatianus is tevens vertaald in het Arabisch en in verschillende Europese talen. Je zou wellicht dus kunnen stellen dat de Diatessaron erg belangrijk is geweest om een stroom van evangeliën in Europa op papier op gang te brengen. (hierover later meer in Hoofdstuk 3)

Of de persoon Tatianus er wellicht wat rare, on-Bijbelse ideeën op nahield vind ik persoonlijk voor Bijbelonderzoek wat minder interessant. Immers, aan de vruchten herken je toch de boom? Zijn werk, dat wij nu nog in handen hebben en die wij kunnen bestuderen, is een heel mooi evangelieharmonie van de 4 evangeliën. Dat lijkt mij eerder een druif of vijg, dan een doorn of distel. Bovendien staat zijn Diatessaron los van zijn leer.

Richard Dawkins stelt anno 21^e eeuw: **“Niemand weet wie de vier evangelisten waren, maar het staat vrijwel vast dat ze Jezus nooit persoonlijk hebben ontmoet.”**

Tja, deze voorvechter van het atheïsme geeft eerlijk aan wat zijn doelgroep is in de inleiding van zijn boek en dergelijke uitspraken zijn dan ook een mooi staaltje blufpoker om zijn prooi nog meer ongeloof in te blazen is mijn conclusie. Reeds in de 2^e eeuw waren de 4 evangelisten geïdentificeerd en hun boeken waren reeds in omloop. Hoe komt iemand erbij dat deze ‘lang’ na de dood van Jezus zijn geschreven?

Of je de inhoud nu gelooft of niet, het is gewoonweg aannemelijk genoeg om te veronderstellen dat de vier evangeliën in de eerste eeuw zijn geschreven en dat ze zijn geschreven door de desbetreffende evangelisten:

- Mattheüs en Johannes, twee van de twaalf apostelen (Mattheüs 10:2-4), schreven beiden een evangelie. Daarbij identificeert Johannes zichzelf als de schrijver van zijn eigen boek (Johannes 21:20-25)
- Markus (1 Petrus 5:13), de metgezel van Petrus, schreef een evangelie;
- Lukas de arts (Kolosenzen 4:14, 2 Timotheüs 4:11), de metgezel van Paulus, schreef een evangelie.

Dat geconcludeerd hebbende moet nu de uiteindelijke en meest dringende vraag worden gesteld: Is het ook aannemelijk dat deze evangeliën ook in vrijwel onveranderde vorm bewaard zijn gebleven voor ons om te kunnen lezen? Of zijn deze inderdaad steeds veranderd in de loop van ‘fluisterspelgeneraties’, zodat wij een vertroebeling in handen hebben?

3. EN VERVOLGENS? FLUISTERSPELGENERATIES?

Als er inderdaad sprake zou zijn van verandering door 'fluisterspelgeneraties' in verloop van tijd, dan moeten de evangeliën door de eeuwen heen ernstige afwijkingen vertonen. Naar mijn mening is de enige manier om dit te weerleggen een tekstvergelijking van deze heilige geschriften door de eeuwen heen; een tekstvergelijking van de evangeliën die de mensen daadwerkelijk in hun eigen taal lazen en doorgaven. (in die zin kunnen we wel als het ware terug in de tijd)

Als het om tekstbewijs gaat moet voorop worden gesteld dat er van bepaalde teksten in het nieuwe testament verschillende, afwijkende bronnen en meningen zijn. Over deze afwijkingen kunnen we ook dagen praten. Maar als dat een struikelblok zou zijn, dan zou het betoog hier ophouden. Gelukkig hoeft dat niet.

Want als de bijbel echt zo veranderd is, dan zou het hier moeten gaan om ingrijpende veranderingen die hele doctrines op zijn kop zouden zetten. Bijvoorbeeld, als het zou gaan om de kruisiging, de begrafenis of de opstanding van Jezus Christus. Of bijvoorbeeld dat de zaligheid niet door geloof, maar uit werken zou zijn. Of dat Maria helemaal geen maagd was toen zij zwanger raakte van haar eerstgeboren Zoon. Daarom heb ik me voor dit onderzoek gericht op een aantal verzen uit de evangeliën, die naar mijn idee christelijke doctrines duidelijk weergeven. Zodoende hoeven we ook niet hele Bijbelgedeeltes te vergelijken. Dat zou een monnikenwerk opleveren en geen lekenwerkje. Zodoende staan de 4 canonieke evangeliën centraal en zoomen we verder in op een aantal verzen die christelijke doctrines duidelijk weergeven.

Als het om tekstbewijs gaat zullen veel christenen nu ook maar al te graag de sprong maken naar het zogenaamde 'koine Grieks', de taal waarin het Nieuwe Testament is geschreven, de lingua franca van een groot gedeelte van het Romeinse rijk in die tijd. Het is begrijpelijk dat gelovigen daar naar verwijzen, want er is een grote stroom aan Grieks manuscriptbewijs dat teruggaat naar de eerste eeuw waarin het nieuwe testament is

geschreven, zoals eerder aannemelijk bevonden. Echter, dat is een andere tak van sport, die ik graag overlaat aan het kerkvolk dat hier verstand van heeft en zich hier helemaal op stort.

Echter, ook al is de bijval van dit enorme bewijs mooi meegenomen, ik wijk graag af van de Griekse manuscripten als tekstbewijs. Hiervoor zijn meerdere argumenten te geven. Hoofdzakelijk, omdat ik gewoonweg geen koine Grieks kan lezen. En als we dan toch eerlijk zijn.... Ik heb wat meer met de talen om me heen, Engels, Duits, Nederlands... zelfs Gotisch is enigszins herkenbaar... Tevens zijn dit talen in het voor ons bekende Latijnse schrift. Door deze keuze van talen te maken wijk ik daarnaast af van het standaard (christelijke) antwoord. Bovendien identificeer ik me graag met Jan Modaal die boeken leest in zijn/haar eigen taal, de taal waardoor het woord van God dichtbij is gekomen tot de gewone man/vrouw in (Noord)Europa.

Ik geloof dan ook dat de God van de bijbel tot mensen spreekt in hun eigen landstaal. Lees Handelingen hoofdstuk 2 maar aandachtig: De Heilige Geest spreekt tot Joden uit verschillende landen in hun eigen, bestaande taal.

Ik beschouw de Griekse teksten als de blauwdruk en de uiteindelijke vertalingen in de 'vulgaire' talen als eindproduct. Deze eindproducten kwamen bij het normale volk terecht en werden door hen gelezen. Ondanks dat de Rooms-katholieke kerk het vertalen van de Bijbel en de verspreiding daarvan onder de leken sterk ontmoedigde (zacht uitgedrukt), kon zij toch niet voorkomen dat er in de Middeleeuwen vertalingen onder het volk kwamen. De evangeliën hebben door de eeuwen heen zodoende een weg weten te vinden naar de normale man en vrouw in het Avondland.

Ulfilas*, de bisschop van de Goten, was hierin een van de grote pioniers toen hij de bijbel rond 360 na Christus in het Gotisch omzette vanuit de Griekse bronteksten, zodat zijn volksgenoten de Bijbel in hun eigen taal konden lezen. In tegenstelling tot de clerus die vooral in die tijd schreef in het Grieks of Latijn. De Britten volgden dit voorbeeld. Er bestaan nog Angelsaksische

evangelievertalings vanaf de 7^e eeuw. Rond die tijd vonden vertalingen van de eerder genoemde Diatessaron van Tatianus ook hun weg door Europa. Deze werd in de 9^e eeuw, zo niet eerder, vertaald in het Oud Duits. De Diatessaron werd ook beschikbaar in de Lage Landen in de 13^e eeuw toen deze in Luik werd overgezet. Een eeuw later werd niet ver daar vandaan in Deventer het complete nieuwe testament vertaald in het Nederlands door Johan Scutken. Aan de andere kant van het kanaal gebeurde vrijwel tegelijkertijd hetzelfde, toen John Wycliffe de Bijbel vertaalde in het Engels. De verspreiding van Bijbels, en daarmee de 4 evangeliën, onder het normale volk begon echt een spurt te nemen ten tijde van de Reformatie, vanaf het moment dat Maarten Luther het tekstkritische, Griekse Nieuwe Testament van Erasmus vertaalde in het Duits.

(* ook over Ulfilas wordt van alles geschreven, bijvoorbeeld dat hij zou behoren tot het Arianisme. Welke bewijzen zijn hiervoor?)

Veel van deze bronnen worden trouwens ook gebruikt door taalkundigen, zoals bijvoorbeeld de Ulfilas Bijbel. Ze worden zodoende ook buiten de christelijke wereld gewaardeerd. Dit is dan ook geen geheime of verborgen informatie. De manuscripten zijn als kopie gewoon in omloop.

Ik heb de voorgaande teksten gekozen vanwege hun aandeel in de verspreiding van 'het goede nieuws' door Europa tot ons Nederland. Ze laten naar mijn mening een indruk zien (of echo horen) van de route die het evangelie door de eeuwen heen heeft genomen op ons continent. (zie ook bijlage 2)
Ik noem met opzet 'indruk', omdat dit slechts een aantal manuscripten zijn, een tipje van de ijsberg.

Er zijn meer manuscripten bewaard gebleven. Echter, het tekstbewijs had nog overweldigender kunnen zijn, ware het niet dat we met zekerheid kunnen zeggen dat helaas veel verloren is gegaan. Door vervolgingen werden Bijbels namelijk vernietigd en daarmee verdween het bewijs van de wereld. In 303 n.C. bijvoorbeeld begon er een universele vervolging onder Docletian, waarschijnlijk de grootste vervolging onder de Caesars.

Het Christendom in het keizerrijk werd bijna uitgeroeid, haar Bijbels verbrand. Zo werden de Heilige boeken in de eeuwen daarop volgend ook op de Britse eilanden vernietigd door heidense Saksen, Denen en anderen. En zo kunnen we nog wel even doorgaan.... Gelukkig zijn er dus nog manuscripten bewaard gebleven voor de mensheid om te bestuderen.

Enfin, ik heb een aantal pagina's besteed om de ruis is weg te nemen. De focus ligt op de 4 canonieke evangeliën en er is verder ingezoomd op bepaalde vertalingen, waaruit vervolgens bepaalde (kern)verzen zullen worden gehaald. Nu er een weg is gebaad voor historisch bewijs, kunnen we nu eindelijk beginnen met een tekstvergelijking.

Als er significante veranderingen door 'fluisterspelgeneraties' zijn aangebracht door de eeuwen eeuw, dan zouden juist deze eindproducten van vertalingen in de 'vulgaire' talen ernstig van elkaar moeten afwijken, denk je ook niet?

Bepaal zelf maar aan de hand van historisch tekstbewijs of een Goot uit de 4^e eeuw, een Angelsax uit de 8^e eeuw, een Germaan uit de 9^e eeuw, een Nederlander uit de 13^e eeuw of een Engelsman uit de 14^e eeuw een totaal andere lezing las dan wij christenen heden ten dage. Bepaal zelf maar aan de hand van de feiten in hoeverre de 4 evangeliën door de eeuwen heen zijn veranderd, zoals bepaalde stemmen willen beweren...

Afkortingen

175 IR = Ireneüs;

360 UL = Ulfilas / Gotische vertaling

550 LT = Latijnse Tatian;

850 DT = Duitse Tatian;

700-999 AN = Angelsaksische vertalingen

1285 LD = Luikse Diaterssaron (Tatian) / Nederlandse vertaling

1360 WY = Wycliffe / Engelse vertaling

1390 MD = Moderne Devotie / Nederlandse vertaling

1545 LU = Luther / Duitse vertaling

1637 SV = Statenvertaling / Nederlandse vertaling

Opmerkingen:

* Dat waar een vraagteken -?- is vermeld, daar is de kopie van de vertaling onduidelijk (vooral bij de Angelsaksische vertaling). Zodra een betere kopie beschikbaar is, zal de tekst worden ge-update;

* Niet alle leestekens, vooral het Gotisch en Angelsaksisch, zijn overgenomen. Dit zal in een latere update worden toegevoegd, evenals het juiste leesteken voor -3- in het oud-Engels (13^e eeuw).

HET LEVEN VAN JEZUS:**DE MAAGDELIJKE GEBOORTE**

Mattheüs 1:22-23

175 IR: Uti adimpleatur quod dictum est a Domino per prophetam... Ecce **Virgo** in utero accipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.

550 LT: Hoc autem totam factum est, ut adimpleretur quod dictum est a domino per prophetam decentem: ecce **virgo** in utero habebit et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum: nobiscum deus.

850 DT: Thaz algaro gitan ist, thaz uuari gifullit thaz thar giqusetan uuas fon truhtine thuruh then uuizagon sus quedantan: seno nu thiorna in reue habet inti gibirit sun, inti giheizzent sinan namon Emmanuel, thaz ist arrekit: mit uns got.

700-999 AN: Soþlice eal dys wæs geworden, dæt gefylled wære, dæt fram Drihtne gecweden wæs þurh done witegan. Soþlice! Seo **fæmne** hæfþ on innode, and heo cenþ sunu, and hi nemnaþ his naman Emanuhel, dæt ys gereht on ure geþeode, God mi us.

1285 LD: Dit was al vorghesegt van den prophete Ysayase, die willen sprac aldus: Ene **magt** sal ontfaen in haren lichame ende sal bliuen ens kinds, ende sijn name sal sijn Emmanuel, dat ludt also vele else Got met ons.

1360 WY: Forsothe al this thing was don, that it shulde be fulfillid, that thing that was seid by a prophete, seiynge, Loo! A **virgyne** shal haue in wombe, and she shal bere a sone, and his name shal be clepid Emanuel, that is interpretid, God with us.

1390 MD: Dat is altemale ghesciet, op dat vervullet worde dat daer ghesproken is vanden Heer doer den prophete, die seyde: Sich, een **maghet** sal hebben inden lichame ende sal baren een kijnt ende men sal sinen name heyten Emanuel, dat beduut: God mit ons.

1545 LU: Das ist aber alles geschehen, auf daß erfüllet würde, was der HERR durch den Propheten gesagt hat, der da spricht: Siehe, eine **Jungfrau** wird schwanger sein und einen Sohn gebären, und sie werden seinen Namen Emanuel heißen, das ist verdolmetschet, GOtt mit uns.

1637 SV: En dit alles is geschied, opdat vervuld zou worden hetgeen van den Heere gesproken is door den profeet, zeggende: Zie, de **maagd** zal zwanger worden en een Zoon baren, en gij zult Zijn Naam heten Immánuël; hetwelk is, overgezet zijnde, God met ons.

DE KRUISIGING...*Mattheüs 27:22*

550 LT: Dicit illis Pilatus: quid ergo faciam de Ihesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes: **crucifigatur!**

850 DT: Tho quad in Pilatus; uuaz duon ih fon themo heilante thie dar ist giquetan Crist? Quadun alle: **hahe man inan!**

700-999 AN: Da cwæþ Pilatus to heom Witodlice hwæt do ic be dam Hælende, de is Crist genemned? Da cwædon hig ealle, Sy he on **rode ahangen**.

1285 LD: Doe antwerdde hem Pylatus ende sprac aldus: Wat salic dan don met Ihesum, din men heett Christus? Endi si antwerdden hem weder Idus: Hankene an den **cruce!**

1360 WY: Pilat seith to hem, What therfore shal I do of Jhesu, that is seid Crist? Alle seien, Be he **crucified**.

1390 MD: Pylatus seyde hem: Wat sal ic dan doen van Ihesu, die men Cristus heyt? Doe seyden si alle: Men sallen **crucen!**

1545 LU: Pilatus sprach zu ihnen: as soll ich denn machen mit JESu, von dem gesagt wird, er sei Christus? Sie sprachen alle: Laß ihn **kreuzigen!**

1637 SV: Pilatus zeide tot hen: Wat zal ik dan doen met Jezus, Die genaamd wordt Christus? Zij zeiden allen tot hem: Laat Hem **gekruisigd** worden.

Mattheüs 27:26

550 LT: Tunc dimisit illis Barabban, Ihesum autem flagellis cesum tradidit eis, ut **crucifigetur**.

850 DT: Tho forliez her in Barabban; then heilant tho bifiltan saltan in, thaz her uuari **erhangan**.

700-999 AN: Da forgeaf he hym Barrabban, and done Hælend he let swingan, and sealde heom to **ahonne**.

1285 LD: Doe lit hi hen Barrabam gaen ende Ihesum dede hi gheecelen. Ende also hi ghegheecelt was, so leurdene Pylatus sinen riddren ende denghenen die met hem waren, dat sine souden **crucen**.

1360 WY: Thanne he lefte to hem Barabas, but he toke to hem Jhesu scourgid, that he shulde be **crucified**.

1390 MD: Doe gaf hi hem Barrabam, ende Ihesum leverde hi hem al ghegheyselt over, op datmen **crucen** soude.

1545 LU: Da gab er ihnen Barabbas los; aber JESum ließ er geißeln und überantwortete ihn, daß er **gekreuziget** würde.

1637 SV: Toen liet hij hun Barabbas los, maar Jezus gegeseld hebbende, gaf hij Hem over om **gekruisigd** te worden.

Johannes 19:6

360 UL: þaruh biþe sewhun ĩna þai maistans gudyans yah andbahtos, hropidedun, qiþandans, **Ushramei, ushramei ĩna**. Qaþ ĩm Peilatus, Nimiþ ĩna yus, yah hramyiþ, ĩp ĩk fairina ĩn ĩmma ni bigita.

700-999 AN: Witodlice da da bisceopas and ? þegnas hine gesawon, da clypodon hig and cwædon, **Hoh hyne, hoh hyne**. ? cwæþ Pilatus to him, Nime ge hyn? And hoþ, ic ne funde nanne gylt on him.

1360 WY: Therefore whanne the bischopis and mynstris hadde seyn him, thei crieden, seyinge, **Crucifie, crucifie him**. Pilate seith to hem, Take 3e him, and crucifie 3e, sothli I fynde no cause in him.

1390 MD: Doen die bisscoppen ende die dienres ghesien hadden, riepen si ende seyden: **Crusten, crusten!** Pylatus seyde hem: Nemeten ghi ende cruusten, want ic en vinde in hem gheen zake.

1545 LU: Da ihn die Hohenpriester und die Diener sahen, schrieen sie und sprachten: **Kreuzige, kreuzige!** Pilatus spricht zu ihnen: Nehmet ihr ihn hin und kreuziget; denn ich finde keine Schuld an ihm.

1637 SV: Als Hem dan de overpriesters en de dienaars zagen, riepen zij, zeggende: **Kruis Hem, kruis Hem!** Pilatus zeide tot hen: Neemt gijlieden Hem en kruist Hem; want ik vind in Hem geen schuld.

... VOOR ONZE ZONDEN...*Mattheüs 1:21*

550 LT: Pariet autem filium, et vocabis nomen eius Ihesum, ipse enim salvum faciet populum suum a **peccatis** eorum.

850 DT: Siu gibirit sun, inti thu ginemnis sinan namon Heilant, bithiu uuanta her sinaz folc heilaz tuot fon iro **sunton**.

700-999 AN: Witodlice heo cenþ sunu, and du nemst hys naman Hælend: He soþlice hys folc hal gedeþ fram hyra **synnum**.

1285 LD: Si sal bliuen ens soens ende du sout sinen name heeten Ihesus, dat luddt also vele else verloessere, want hie sal sijn volk verledegen van haren **sunden**.

1360 WY: Sothely she shal bere a sone, and thou shalt clepe his name Jesus; for he shal make his peple saif fro her **synnes**.

1390 MD: Sy sal baren een kijnt ende sinen name saltu Ihesum heyten. Want hi sal ghesont maken sijn volk van horen **sonden**.

1545 LU: Und sie wird einen Sohn gebären, des Namen sollst du JESus heißen; denn er wird sein Volk selig machen von ihren Sünden.

1637 SV: En zij zal een Zoon baren, en gij zult Zijn Naam heten JEZUS; want Hij zal Zijn volk zalig maken van hun **zonden**.

Johannes 1:29b

175 IR: Ecce agnus Dei, qui aufert **peccatum** mundi.

360 UL: Sai! sa iŕt wiþrus Guþs; saei afnimiþ frawaurht þizos **manasedais**.

700-999 AN: cwæþ, Her is Godes lamb; her is se de deþ aweg middan-eardes **synna**.

1285 LD: Dat es dat Gods lamp, dats degene die de werelt verloessen sal van haren **sunden**.

1360 WY: Lo! The lomb of God; lo! That doith a wey the **synnes** of the world.

1390 MD: Sich, tlam Godes, siet die die **sonden** der werlt af doet.

1545 LU: Siehe, das ist GOTTes Lamm, welches der Welt **Sünde** trägt!

1637 SV: Zie, het Lam Gods, Dat de **zonde** der wereld wegneemt.

DE BEGRAFENIS

Mattheüs 27:60a

360 UL: Yah galagida ita in niuyamma seinamma hlaiwa, patei ushuloda ana staina

550 LT: Et posuit illud Ioseph et advolit saxum magnum ad ostium monumenti et abiit.

850 DT: Inti legita thaz thara Ioseph inti zuogiuualzta michilan stein zit hen turon thes grabes inti gieng thana.

700-999 AN: And lede hyne on hys niwan byrgene, da he aheow on stane

1285 LD: ende leidene in din niwen graue dat ut enen steene gehowen was

1360 WY: And puttide it in his newe bierel, that he hadde hewen in a stoon

1390 MD: ende leydet in sijn nuwe graf, dat hi had doen houwen in enen steen

1545 LU: Und legte ihn in sein eigen neu Grab, welches er hatte lassen in einen Felsen hauen,

1637 SV: En legde dat in zyn nieuw graf, hetwelk hij in een steenrots uitgehouwen had

DE OPSTANDING*Mattheüs 28:5-6*

550 LT: Respondens autem angelus dixit mulieribus: nolite timere vos, scio enim quod Ihesum qui **crucifixus** est quaeritis. Non est hic, **surrexit** enim, sicut dixit: venite et videte locum ubi poitus erat dominus.

850 DT: Tho antalengita ther engil, quad then uuibon: ni curet iu forohtan: ih uueiz thaz ir then heilant ther dar **arhangan** ist suochet. Nist er hier: her **arstuont**, sosa her quad: quaemet inti gisehet thia stat uuar trohtin gilegit uuas.

700-999 AN: Da andswarode se engel and sæde dam wifon, Ne ondræde ge eow, ic wat witodlice dæt ge seceaþ done Hælend, done de on **rode ahangen** wæs; Nys he her, he **aras**, soþlice awa swa he sæde; cumaþ, and geseoþ da stowe, de se Hælend wæs on-aled.

1285 LD: Doe sprac die ingel totin vrowen: En veruert v nit, ghi liede, want ic weet wale dat gi Ihesum sukt die **gecrust** was. Hine es hir nit, want hi es **op herstaen**, also gelike also hi teuoren seide. Comt ende besiet die stat daer hi ghelegt was.

1360 WY: Forsothe the aungel answeringe seide to the wymmen, Nyle æ drede, for I woot that seken Jhesu, that is **crucified**; He is not here, sothli he **roos**, as he seide; come æ, and seeth the place, where the Lord was putt.

1390 MD: Die enghel antworde ende seyde den wiven: En ontsiet u niet, want ic weet dat ghi Ihesum sueket, die **ghecruest** ist. Hi en is hier niet, mer hi is **opgehestaen** als hi seyde. Coemt ende besiet die stede, daer die Heer gheleyt was.

1545 LU: Aber der Engel antwortete und sprach zu den Weibern: Fürchtet euch nicht; ich weiß, daß ihr JEsum, den **Gekreuzigten**, suchet. Er ist nicht hie; er ist auferstanden, wie er gesagt hat, Kommt her und sehet die Stätte, da der HErr gelegen hat!

1637 SV: Maar de engel antwoordende zeide tot de vrouwen: Vreest gijlieden niet; want ik weet, dat gij zoekt Jezus, Die **gekruisigd** was. Hij is hier niet; want Hij is **opgestaan**, gelijk Hij gezegd heeft. Komt herwaarts, ziet de plaats waar de Heere gelegen heeft.

Lukas 24:46

175 IR: et dixit ad eos: Quoniam sic scriptum, (et sic oportebat) Christum pati, et **resurgere a mortuis**...

550 LT: Et dixit eis: quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati et **resurgere a mortuis** die tertia.

850 DT: Inti quad in: bidiu so giscriban ist, uuanta so gilanf Crist troen inti **arstantan font tode** thritten tages,

700-999 AN: And sayde vnto them, Thus ys yt awriten, and dus gebyrede Criste þolian, and dy þridan dæge **of deaþe arisan**;

1285 LD: Also est gescreuen ende also mostt geschin, dat Christus moste bekoren de doet ende des derds dags **weder opherstaen**,....

1360 WY: And he seyde to hem, For thus it is writun, and thus it bihofte crist to suffre, and **to ryse a3en fro deed** men in the thridde day.

1390 MD: ende hi seyde hem: Want alsoe eest ghescreven ende alsoe behoerde Cristum te liden ende des dorden daghes **vander doot verrisen**...

1545 LU: Und sprach zu ihnen: Also ist's geschrieben, und also mußte Christus leiden und **aufstehen von den Toten** am dritten Tage.

1637 SV: En zeide tot hen: Alzo is er geschreven, en alzo moest de Christus lijden, en **van de doden opstaan** ten derden dage;

Marcus 16:6

360 UL: þaruh qaþ du ïm, Ni faurhteip ïzwis; ïesu sokeip Nazoraiu þana **ushramidan**; nist her, **urrais**; sai! þana staþ þarei galagidedun ïna.

700-999 AN: Da cwæþ he to him, Ne forhtige ge na; ge secaþ dæne Nazareniscan Hælend **ahangenne**; he **aras**, nis he her; her is seo stow dær hi hine ledon.

1360 WY: The which seith to hem, Nyle 3e drede; 3e seken Jhesu of Nazareth **crucified**; he hath **risun**, he is not heere; lo! The place where thei puttiden him.

1545 LU: Er aber sprach zu ihnen: Entsetzet euch nicht! Ich suchet JESum von Nazareth, den **Gekreuzigten**; er ist **aufgestanden** und ist nicht hie. Siehe da die Stätte, da sie ihn hinlegten.

1637 SV: Maar hij zeide tot haar: Zijt niet verbaasd. Gij zoekt Jezus den Nazarener, Die **gekruist** was; Hij is **opgestaan**, Hij is hier niet; ziet de plaats, waar zij Hem gelegd hadden.

DE HEMELVAART

Marcus 16:19

175 IR: Et quidem Dominus Jesus, postquam locutus est eis, **receptus est in coelos**, et sedet ad dexteram Dei.

700-999 AN: And witodlice Drihten Hælend, syddan he to him spræc, he wæs on **heofonum afangen**, and he si ton Godes swidran healfe.

1360 WY: And sothli the Lord Jhesu, aftir that he hadde spoke to hem, is **takun vp in to heuene**, and sittith on the ri3t-half of God.

1390 MD: Ende die Heer Ihesus, nae dat hi hem dit toeghesproken hadde, is hi **opghenomen inden hemel** ende sit toe der rechtersiden Gods.

1545 LU: Und der HErr, nachdem er mith ihnen geredet hatte, ward er **aufgehoben gen Himmel** und sitztet zur rechten Hand GÖttes.

1637 SV: De Heere dan, nadat Hij tot hen gesproken had, is **opgenomen in den hemel** en is gezeten aan de rechterhand Gods.

Lukas 24:51

550 LT: Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis et **ferebatur in caelum**.

850 DT: Inti uuas tho giuuortan, mittiu her in uuihita, eruueiz fon in inti uuas **braht in himil**...

700-999 AN: And hit waes geworden, da he blesode hig, he ferde fram him, and was **wæs fered on heofen**.

1285 LD: Ende alse hise hadde gebenedijt, so schit hi van hen ende **voer op te hemel** wert.

1360 WY: And it was don, while he blesside hem, he departide fro hem, and was **borun in to heuene**.

1390 MD: Ende het gheschiede, doe hi se benedide, dat hi van hem sciet ende wart **ghevoert inden hemel**.

1545 LU: Und es geschah, da er sie segnete, schied er von ihnen und **fuhr auf gen Himmel**.

1637 SV: En het geschiedde als Hij hen zegende, dat hij van het scheidde, en werd **opgenomen in den hemel**.

DE WEDERKOMST

Mattheüs 24:27

550 LT: Sicut enim fulgur exit ab oriente et paret usque in occidente, ita erit et **adventus filii hominis**.

850 DT: soso blekezunga uzgengit fon ostana inti offanota sih unz anan uuestana, so ist **thiu cunfpt thes mannes sunes**.

700-999 AN: Witodlice swa swa liget færþ fram est-dæle, and setywþ od west-dæl, swa byþ **mannes suna tocyme**.

1285 LD: Want also ghelike also die blixeme, die comt van daer de sonne op gheet ende vertoegt hare tot daer de sonne onder gheet, also sal sijn dat **toe comen van des menschen sone**.

1360 WY: Sothli as leyt goth out fro the eest, and apperith til in to the west, so schal be and **the comynge of mannus sone**.

1390 MD: Alsoe als dat blinckende schijn vanden Oesten uitgaet ende hem apenbaert al tot inden Weesten, alsoe sal die **toecoemst des menschen soen** wesen.

1545 LU: Denn gleichwie der Blitz ausgehet vom Aufgang und scheineth bis zum Niedergang, also wird auch sein **die Zukunft des Menschenohnes**.

1637 SV: Want gelijk de bliksem uitgaat van het oosten en schijnt tot het westen, alzo zal ook de **toekomst van den Zoon des mensen** wezen.

Lukas 17:29-30

175 IR: quoadusque exivit Lot a Sodomis, pluit ignem de coelo et perdidit omnes: sic erit et in **adventu Filii hominis**.

360 UL: Iþ þammei daga usidya Lod us Saudaumim, rignida swibla yah funin us himina, yah fraqistida allaim. Bi þamma wairþiþ, **þamma daga ei sunus mans andhulyada**.

550 LT: qua die autem exiit Loth a Sodomis, pluit ignem et sulphur de caelo et omnes perdidit. **Secundum haec erit qua die filius hominis revelabitur**.

850 DT: in themo tage tho Loth uzgieng fon Sodomis, regenota fiur inti sueual fon himile inti alle forlos. After thesen uuidit in **themo tage ther mannes sun uuidit intrigan**.

700-999 AN: Sôþlice on dam dæge de Loþ ? of Sodoma, hyt rinde fyr and swefl ? heofone, and ealle forspilde. Æfter dysum þingum biþ on dam **dæge de mannes sunu onwrigen biþ**.

1285 LD: ende op din seluen dach dat Loth ghinc uter stat van Sodomen, so reghende ui rende solpher van den hemele ende verbernedse alle. Al so saelt sijn **op welken dach dat des menschen sone vertoegt werden sal**.

1360 WY: Sothli in what day Loth wente out of Sodom, the Lord reynede fier and brymstoon fro heuene, and loste alle. Vp this thing it schal be, **in what day mannis sone schal be schewid**.

1390 MD: Opten selven dach, doe Loth uut Zodama ghinc, reghendet sulphur ende vuer vanden hemel ende verderfdese alle. Ghelike desen salt wesen in **dien dagen, als des menschen sone gheapenbaert sal werden**.

1545 LU: An dem Tage aber, da Lot aus Sodom ging, da regnete es Feuer und Schwefel vom Himmel und brachte sie alle um. Auf diese Weise wird's auch gehen **an dem Tage, wenn des Menschen Sohn soll offenbaret werden**.

1637 SV: Maar op welken dag Lot van Sodom uitging, regende het vuur en sulfer van den hemel, den verdief hen allen. Even alzo zal het zijn **in den dag, op welken de Zoon des mensen geopenbaard zal worden**.

JEZUS de Here: GOD de Zoon

Johannes 11:26-27

360 UI: Yah whazuh saei libaiþ, yah galeubeiþ du mis, ni gadauþniþ aiw. Galaubeis þata? Qaþ ïmma, Yai, Frauya, ïk galaubida, þatei **þu ïs Christus, sunu Guþs**, sa ïn þana fairwhu qimanda.

550 LT: et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in aeternum. Credis hoc? Ait illi: utique, **domine**, ego credidi quia **tu es Christus filius dei**, qui in hunc mundum venisti.

850 DT: thie dar lebet inti in mih giloubit, ni stirbit ci euuidu. Giloubis thaz? Tho quad imo: **cisperiu**, trothin, ih giloubta thaz **thu bist Crist gotes sun**, thie thar quam in mittilgart.

700-999 AN: And ne swylt nan dara, de leof and and gelyfþ on me. Gelyfst du dyses? Heo cwæþ to him, Witodlice, Dribten, ic gelyfe, dæt **du eart Crist, Godes sunu**, de on middan-eard come.

1285 LD: ende alle die leuen ende ane mi gheloeuen, die ne steruen nemmermeer. Gheloeffstu dis? Ende si antwerdde: IJaic, **here**, jc gheloeue dat **tu best Christus, Gods sone**, die in dese werelt comen best.

1360 WY: And echt hat lyueth, and bileueth in me, schal not deie wit houten ende. Bileuyst thou thist thing? She seith to him, Forsothe, **Lord**, I haue bileuyd, for **thou art Crist, the sone of quyk God**, that hast come in to this world.

1390 MD: ende soe wie dat levet ende in mi ghelovet, die en sal niet inder ewicheyt sterven. Gheloves du dat? Si seyde: Ja ic, **Heer**, ummer ic gheloeve, **dattu bist Christus, des levenden Godes sone**, die in dese werlt ghecomen biste.

1545 LU: Und wer da lebet und glaubet an mich, der wird nimmermehr sterben. Glaubest du das? Sie spricht zu ihm: **HErr**, ja, ich glaube, daß **du bist Christus, der Sohn GOTTes**, der in die Welt kommen ist.

1637 SV: En een iegelijk die leeft en in Mij geloof, zal niet sterven in der eeuwigheid. Geloof gij dat? Zij zeide tot Hem: Ja, **Heere**; ik heb geloofd, dat **Gij zijt de Christus, de Zone Gods**, Die in de wereld komen zou.

Mattheüs 14:33

550 LT: Qui autem in navicula erant, venerunt et **adoraverunt** eum dicentes: vere **filius dei** es.

850 DT: Thie thar in themo skefe uuarun, quamun inti **betotun** inan quedante: zi uare **gotes sun** bist.

700-999 AN: Soþlice da, de on dam scype wæron, comon, and to him **gebædon**, and dus cwædon, Soþlice, du eart **Godes sunu**.

1285 LD: Alse dat sagen die in dat schep waren, so quamen se ende **anebeddene** ende seiden: Ghewaerlec, du best de **Gods sone**!

1360 WY: Sothely thei, that weren in the boot, camen, and **worshipiden hym**, seyinge, Veryly, thou art **Goddis sone**.

1390 MD: Ende doe hi in dat schip gheclommen was, op hielt die wijnt ende die int skeepken waren, quamen ende **aenbeden** hem ende seyden: Waerlic, du bist die **zone Godes**!

1545 LU: Die aber im Schiff waren, kamen und fielen vor ihm nieder und sprachen: Du bist wahrlich **Gottes Sohn**.

1637 SV: Die nu in het schip waren, kwamen en **aanbaden** Hem, zeggende: Waarlijk, Gij zijt **Gods Zoon**.

Mattheüs 28:9b

550 LT: Ille autem accesserunt et tenuerunt pedes eius et **adoraverunt**.

850 DT: So giengun tho zuo inti habetun sine fuozi inti **betotun**.

700-999 AN: Hig genealæhton, and genamon hys fet, and to **him ge-aedmeddon**.

1285 LD: Doe vielen hem die vrowen te voete ende **anebeddenne** ende hildenne metten voeten.

1360 WY: Forsothe thei camen to, and heelden his feet, and **worschipiden him**.

1390 MD: Si quamen doe tot hem ende hielden sijn voete ende **aenbeden hem**.

1545 LU: Und sie traten zu ihm und griffen an seine Füße und **fielen vor ihm nieder**.

1637 SV: En zij tot Hem komende, grepen Zijn voeten en **aanbaden Hem**.

Johannes 9:38b

550 LT: At ille ait: credo, **domine**, et procidens **adoravit eum**.

850 DT: giloubu, trohtin, inti nidarfallenti **betota inan**.

700-999 AN: Drihten, ic geh? And he feoll nyder, and **ge-eadm? hyne**.

1285 LD: **Here**, ic gheloeue ane di. Ende mettin warde uil hi neder ende **anebeddene** op sine knin.

1360 WY: **Lord**, I bileue. And he fallinge doun, **worshipide him**.

1390 MD: **Heer**, ic ghelove. Ende hi viel neder ende **aenbede hem**.

1545 LU: **Herr**, ich glaube; und **betete ihn an**.

1637 SV: Ik geloof, **Heere**. En hij **aanbad Hem**.

Johannes 1:1-3 + 14

175 IR: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et **Deus erat Verbum**: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod factum est... quod **Verbum**, inquit, **caro factum est**, et habitavit in nobis.

550 LT: In principio erat verbum et verbum erat apud deum et **deus erat verbum**. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nihil quod factum est... Et **verbum caro factum est** et habitavi in nobis,....

850 DT: In anaginne uuas uuort inti thaz uuort uuas mit gote inti **got selbo uuas thaz uuort**. Thaz uuas in anaaginne mit gote. Alliu thuruh thaz vvurdun gitan inti uzzan sin ni uuas uuiht gitanes thaz thar gitan uuas...Inti **uuort uuard fleisc** gitan inti artota in uns,...

700-999 AN:On fruman wæs word and dæt word wæs mid Gode, and **God wæs dæt word**. Dæt wæs on fruman mid Gode. Ealle þing wæron geworhte ? hyne, and nan þing næs geworht ? him... And dæt **word wæs flæse geworden** and eardode on us....

1285 LD: In den beghinne was dat wart, ende dat wart was met Gode, ende **Got was dat wart**. Dat was inden beghinne met Gode. Alle dinc sijn met din warde ghemakt, ende sonder dat en es niet ghemakt... Dit is **dat wart dat vleesch gemakt es** ende quam wonen ende wesen met ons...

1360 WY: In the bigynnyng was the word, and the word was at God, and **God was the word**. This was in the bigynnyng at God. Alle thingis ben maad by hym, and wit houten him is maad no3t, that thing that is maad.... And **the word is maad fleisch**, and hath dwellid in vs,....

1390 MD: Inden beginne was dat woert ende dat woert was bi Gode ende **God waest twoert**. Dat was inden beginne bi Gode. Alle dinghe sijn overmids hem ghemaect ende sonder hem en is niet ghemaect... Ende **twoert is vleysche gheworden** ende hi hevet in ons ghewoent,...

1545 LU: Im Anfang war das Wort, und das Wort war bei GOtt, und **GOtt war das Wort**. Dasselbige war im Anfang bei GOtt. Alle Dinge sind durch dasselbige gemacht, und ohne dasselbige ist nichts gemacht, was gemacht ist. **Und das Wort ward Fleisch** und wohnete unter uns, ...

1637 SV: In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en **het Woord was God**. Dit was in den beginne bij God. Alle dingen zijn door Hetzelve gemaakt, en zonder Hetzelve is geen ding gemaakt, dat gemaakt is... En **het Woord is vlees geworden**, en heeft onder ons gewoond...

Johannes 10:30

550 LT: Ego et pater unum sumus.

850 DT: Ih inti ther fater ein birumes.

700-999 AN: Ic and fæder synd an.

1285 LD: Jc ende de vader sijn al een.

1360 WY: I and the fadir ben o thing.

1390 MD: Ic ende die vader sijn een.

1545 LU: Ich und der Vater sind eins.

1637 SV: Ik en de Vader zijn één.

**EEUWIG LEVEN:
NIET DOOR GOEDE WERKEN DIE MEN IN NAAM VAN DE HEER DOET....**

Mattheüs 7:22-23

550 LT: Multi dicent mihi in illa die: domine, domine, nonne in nomine tuo prophetavimus et in nomine tuo eicimus demonia et in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: quia numquam novi vos, discedite a me qui operamini iniquitatem!

850 DT: Manage quedent mir in themo tage: truhtin, truhtin, eno ni in thinemo namen uuizagotumes inti in thinemo namen uzvvruphumes diuuala inti in thinemo namen managiu megin tatumes? Thanne gih ih in: bithiu uuanta ih nio in altere uuuh uesta, aruuizet fon mir thie thar unreht uirket!

700-999 AN: Manege cwedaþ on dam dæge to me, Drihten. Drihten, hu ne witegode we on dinum naman, and on dinum naman we ut-awurpon deoflu, and on dinu naman we worhton mycle mihta? Donne cwede ic to him, Dæt ic eow næfre ne cude; gewitaþ fram me, ge de worhton unryhtwysnesse.

1285 LD: Jn din daghes o selen de menege seggen: Here, wi sijn deghene die in dinen name profeterden ende in dinen name de euele gheeste verijagden ende in dinen name vel miraklen daden. Ende dan salic hen antwerden dat ic se nie en kende, ende sal seggen: Gaet van mi, gi die warchtt de werke van der boesheit.

1360 WY: Many shul say to me in that day, Lord, Lord, whether we han nat prophecied in thi name, and han cast out deuelis in thi name, and han don many vertues in thi name? And than Y shal knowliche to hem, For I knewe 3ou neuer; departe away fro me, 3e that worchen wickidnesse.

1390 MD: Voel salre segghen in dien daghen: Heer, Heer, en hebben wij in dinen namen niet propheteert ende in dine name die viande uut gheworpen ende in dinen name vole miraculen ghewrocht? Ende dan sal ic hem belien: Nie en keende ic u, scheydet van mi, die boesheyt werket.

1545 LU: Es werden viele zu mir sagen an jenem Tage: HErr, HErr, haben wir nicht in deinem Namen geweissaget, haben wir nicht in deinem Namen Teufel ausgetrieben, haben wir nicht in deinem Namen viel Taten getan? Dann werde ich ihnen bekennen: Ich habe euch noch nie erkannt: weichet alle von mir, ihr Ubeltäter!

1637 SV: Velen zullen te dien dage tot Mij zeggen: Heere, Heere, hebben wij niet in Uw naam duivelen uitgeworpen, en in Uw naam vele krachten gedaan? En dan zal Ik hun openlijk aanzeggen: Ik heb u nooit gekend; gaat weg van Mij, gij, die de ongerechtigheid werkt.

... , MAAR DOOR JEZUS ALLEEN...

Johannes 14:6

550 LT: Dicit ei Ihesus: ego sum via et veritas et vita: nemo venit ad patrem nisi per me.

850 DT: Tho quad imo ther heilant: ih bin uuec inti uuar inti lib: nioman ni cumit zi themo fater, ni si thurah mih.

700-999 AN: Se Hælend cwæþ to him, Ic e? Weg, and soþfæstnys, and lif; ne cym nan to fæder, buton þurh me.

1285 LD: Jc ben die wech ende die warheit ende dat leuen; nimen en comt ten vader, hen si ouermids mi.

1360 WY: Jhesu seith to him, I am weye, treuthe, and lyf; no man cometh to the fadir, no but by me.

1390 MD: Ic bin die weech, die waerheyt ende dat leven; niement en coemt totten vader dan overmids mi.

1545 LU: Jesus spricht zu ihm: Ich bin der Weg und die Wahrheit und das Leben; niemand kommt zum Vater denn durch mich.

1637 SV: Jezus zeide tot hem: Ik ben de Weg, en de Waarheid, en het Leven. Niemand komt tot den Vader dan door Mij.

Johannes 10:9

550 LT: **Ego sum ostium**. Per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur et egredietur et pascua inveniet.

850 DT: **Ih bim duri**. Thurah mih oba uuer ingengit, the rist giheilil, inti inget inti uzget inti findit fuotrunga.

700-999 AN: **lc eom geat**. Swa hwylc swa ? me gæþ, byþ hal, and gæþ in, and ? and fint læse.

1285 LD: **Jc ben de dore**; so wie so ouermids mi in gheet, die sal behouden bliuen, ende die sal in gaen ende ut gaen, ende die sal de weide vinden.

1360 WY: **I am the dore**. If ony man schal entre by me, he schal be saued; and he schal go yn, and schal go out, and he schal fynde lesewis.

1390 MD: **Ich bin die dore**. Soe wie doer mi ingaet, die sal behouden wesen ende hi sal ingaen ende uutgaen ende weyde vinden.

1545 LU: **Ich bin die Tür**; so jemand durch mich eingehet, der wird selig werden und wird ein und aus gehen und Weide finden.

1637 SV: **Ik ben de Deur**; indien iemand door Mij ingaat, die zal behouden worden; en hij zal ingaan en uitgaan, en weide vinden.

... DOOR GELOOF ALLEEN...

Johannes 20:31

175 IR: Hoec autem scripta sunt, ut **credatis** quoniam **Jesus est Christus Filius Dei**, et ut **credentes vitam oeternam habeatis** in nomine ejus.

550 LT: Haec autem scripta sunt, ut **credatis** quia **Ihesus est Christus filius dei**, et ut **credentes vitam habeatis** in nomine eius.

850 DT: Thisiu sint giscribaniu, thaz ir **giloubet** thaz ther **heilant is Christ gotes sun**, inti thaz ir **giloubenti lib** habet in sinemo namen.

700-999 AN: Witodlice das þing aynd awritene dæt ge **gelyfon**, dæt se **Hælend ys Crist**, Godes sunu, and dæt ge habbon **ece lif donne ge gelyfaþ** on his naman.

1285 LD: mar dese sijn gescreuen, om dat gi **gheloeuen** selt **dat Ihesus es Gods sone**, ende dat gi ouermids de **gheloeue beijagt dat eeuleke leuen** in sinen name.

1360 WY: Forsothe thes ben writun, that 3e bileue, for Jhesu is Crist, the sone of God, and that 3e bileuynghe haue lyf in his name.

1390 MD: mer dese sijn ghescreven, op dat ghi **ghelovet, dat Ihesus is Cristus, die sone Godes**, ende dat ghi al **ghelovende** in sinen name **ewich leven hebt**.

1545 LU: Diese aber sind geschrieben, daß ihr **glaubet, JEsus sei Christus, der Sohn GOttes**, und daß ihr durch den **Glauben das Leben** habet in seinem Namen.

1637 SV: Maar deze zijn geschreven, opdat gij **gelooft, dat Jezus is de Christus, de Zone Gods**, en opdat gij **gelovende het leven hebt** in Zijn Naam.

Johannes 3:36

550 LT: **Qui credit in filium, habet vitam aeternam**, qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira dei manet super eum.

850 DT: **Thie thar giloubet in then sun, ther habet euuin lib**; thie thar ungiloubfol is themo sune, ni gisihit lib, uzou gotes gibuluht uuonet ubar inan.

700-999 AN: **Se de gelyfþ on sunu, se hæfþ ece lif**; se de dam suna is ungeleaffull, ne gesyhþ he lif, so Godes yrre wunaþ ofer hine.

1285 LD: **Die gheloeft in den sone Gods, hi behoert ten eweleken leuene**; ende die nin gheloeft den Gods sone, hi ne sal des ewelecs leuens nit sien ende de Gods abolghe sal bliuen op hem.

1360 WY: **He that beleveth on the sonne, hath everlastyng lyfe**; and he that beleveth nott the sonne, shall nott se lyfe, but the wrathe of God bydeth on hym.

1390 MD: **Die in den zone ghelovet, die hevet ewich leven**, mer die den zone onghelovich is, die en sal dat leven niet sien, mer die gramscap Godes blivet op hem.

1545 LU: **Wer an den Sohn glaubet, der hat das ewige Leben**; wer dem Sohn nicht glaubet, der wird das Leben nicht sehen, sondern der Zorn GOTTes bleibt über ihm.

1637 SV: **Die in den Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven**; maar die den Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem.

.... EN VOOR EEUWIG VERZEKERD.

Johannes 5:24

550 LT: Amen amen dico vobis, quia **qui verbum meum audit et credit ei qui misit me, habet vitam aeternam** et in iudicium non venit, sed transiet a morte in vitam.

850 DT: Uuar uuar quidu ih iu, bidiu **der min uuort horit inti gloubit imo der mih santa, habet lib euuin** inti in tuom ni cumit, ouh uerit uon tode in lib.

700-999 AN: Soþ, ic secge eow, dæþ se **de ? word gehyrþ, and dam gelyfþ de ? sende, se hæfþ ece lif**, and ne cymþ dam dome, ac færþ fram deaþe to life.

1285 LD: Ouer waer segg ic v: **Di mine wart hoert ende gheloeft an den ghenen di mi ghesendt heft, <hi> sal hebben dat ewleke leuen** ende hine sal int ordeel nit comen, mar hi sal liden dor de doet ten leuene wert.

1360 WY: Treuli, treuli, I seye to 3ou, for **he that heerith my word, and bileueth to him that sente me, hath euere lasting lyf**, and cometh not in to dom, but passith fro deeth in to lyf.

1390 MD: Voerwaer, voerwaer segic u, dat **die mijn woert hoert ende ghelovet dien die mi seynde, die hevet ewich leven** ende hi en coemt int oerdel niet, mer hi sal gaen vander doot int tleven.

1545 LU: Wahrlich, wahrlich, ich sage euch: **Wer mein Wort höret und glaubet dem, der mich gesandt hat, der hat das ewige Leben** und kommt nicht in das Gericht, sondern er ist vom Tode zum Leben hindurchgedrungen.

1637 SV: Voorwaar, voorwaar zeg Ik u: **Die Mijn woord hoort, en gelooft Hem Die Mij gezonden heeft, die heeft het eeuwige leven**, en komt niet in de verdoemenis, maar is uit den dood overgegaan in het leven.

Johannes 10:27-28

360 UL: Lamba meina stibnai meinai hausyand, yah ik kann þo, yah laistyand mik. **Yah ik libain aiweinon giba im**, yah ni fraqistnand aiw, yah ni frawilwiþ whashun þo us handau meinai.

550 LT: Oves meae vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, **et ego vitam aeternam do eis**, et non peribunt in aeternum: non rapiet eas quisquam de manu mea.

850 DT: Minu scaf horent mina stemma, inti ih inkennu siu, inti siu folgent mir, **inti gibu in euuin lib**, inti ni uoruuerdent zi euuidu, inti ni nimit siu nioman fon mineru henti.

700-999 AN: Mine sceap gehyraþ mine stefne. And ic gecnawe hig, and hig folgiaþ me. **An ic him sylle ece lif**, and hig ne forwurdaþ næfre, and ne nimþ hig nan man of minre handa.

1285 LD: Mine schaep horen mine stmmme; ende ic kense, ende si volgen mi; **ende ic sal hen gheuen dat eeuleke leuen**, ende sine mogen nemmermer verloren wereden, want nimen en machse prenden ut minen handen.

1360 WY: My scheepe heeren my vois, and I knowe hem, and thei suen me. **And I 3yue to hem euerelasting lyf**, and thei schulen not perische in to wit houten ende, and ony man schal not rauysche hem of myn hond.

1390 MD: Mijn scapen horen mijn stemme ende ic kense ende si volghen mi, **ende ic gheve hem ewich leven** ende si en sollen niet inder ewicheyt verloren bliven ende niemant en salde gripen uut mijnre hant.

1545 LU: Denn meine Schafe hören meine Stimme, und ich kenne sie, und sie folgen mir. **Und ich gebe ihnen das ewige Leben**; und sie werden nimmermehr umkommen, und niemand wird si emir aus meiner Hand reißen.

1637 SV: Mijn schapen horen Mijn stem, en Ik ken dezelve, en zij volgen Mij; **En Ik geeft hun het eeuwige leven**; en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en niemand zal dezelve uit Mijn hand rukken.

INZETTINGEN VAN DE GEMEENTE:**1) AVONDMAAL (als nagedachtenis & het nieuwe testament)**

Mattheüs 26:28

550 LT: hic est enim sanguis meus **novi testamenti**, qui pro vobis et multis effundetur in remissionem peccatorum.

850 DT: thiz ist min bluot **niuues giuuzinesses**, thaz dar furi iuuuuh inti manage uurdit ergozzan in forlaznessi suntono.

700-999 AN: Dis is witodlice mines bloddes **calic niwre æ**, dæt byþ for manegum agoten, on synna forgyfennesse.

1285 LD: Drinkt hir af alle, want dit es mijn bloet van den **niwen testamente**, dat vor v ende ende vore meneghen mensche sal gestort werden in verlaetnessen van haren sunden.

1360 WY: This is my blood of the **newe testament**, the whiche shal be shed out for many in to remissioun of synnya.

1390 MD: Drinket alle van desen, want dit is mijn bloet des **nuwen testaments**, dat uut ghestort sal werden voer vole menschen in verlatenisse der sonden.

1545 LU: Das ist mein Blut des **Neuen Testaments**, welches vergossen wird für viele zur Vergebung der Sünden.

1637 SV: Want dat is Mijn bloed, het bloed des **Nieuwen Testaments**, hetwelk voor velen vergoten wordt tot vergeving der zonden.

Lukas 22: 19b

550 LT: ... hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc facite in meam **memorationem**.

850 DT: thiz ist min lihamo, thaz furi iuuuuh ist gigeban.... Thaz duot ir in mina **gimunt**.

700-999 AN: Dis is mi? Lichama, se is for eow geseald....; doþ dis on min **gemynd**.

1285 LD: ... dit es mijn lichame, die vore v gheleuert sal werden. ..., so doet in **gedinkenessen** mijns.

1360 WY: This is my body, which schal be 3ouun for 3ou; do 3e this thing in to my **commemoracioun**.

1390 MD: Dat is mijn lichame, dat voer u ghegheven wort. Dat doet in mijnre **ghedenckenisse**.

1545 LU: Das ist mein Leib, der für euch gegeben wird; das tut zu meinem **Gedächtnis!**

1637 SV: Dat is Mijn Lichaam, hetwelk voor u gegeven wordt; doet dat tot Mijn **gedachtenis**.

2) DOOP (bad door onderdompeling) en zendingsbevel*Mattheüs 3:16a*

550 LT: ... et Ihesu baptizato et orante, confestim **ascendit de aqua**.

850 DT: ... heilante gitoufitemo inti betontemo, sliumo **ufarsteig fon themo uuazzara**.

700-999 AN: Soþlice da se Hælend gefullod wæs, hrædlice **he astah of dam wætere**;....

1285 LD: Ende alse hi gedoept was, so **ginc hi vten watre**, ...

1360 WY: Forsothe Jhesus cristened **stei3 vp anoon fro the water**;....

1390 MD: Doe Ihesus ghedoept was, **clam hi te hant op vanden water**...

1545 LU: Und da JEsus getauft war, **stieg er bald herauf aus dem Wasser**;

1637 SV: En Jezus gedoopt zijnde, is terstond **opgeklommen uit het water**...

Mattheüs 28:18-20a

175 IR: Euntes docete omnes gentes **baptisantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti...**

550 LT: Et locutus est eis dicens: data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Euntes..... docete omnes gentes, **baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus scancti**. Docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis.

850 DT: Inti sprah in zuo quedenti: gigeban ist al giuualt mir in himile inti in erdu. Get... leret alle thiota, **toufenti sie in namen fater inti sunes inti thes heiligen geistes**; leret sie zi bihaltanne alliu so uelichiu so ih iu gibot.

700-999 AN: Da genealæhte se Hælend, and spræc to hym das þing, and dus cwæþ, Me is geseald ælc anweald, on heofonan and on eorþan. Faraþ witodlice and læraþ ealle þeoda, **und fulligeaþ hig on naman Fæder, and Suna, and dæs Halgan Gastes**;

1285 LD: Mi es gegheuen volcomene macht beide in hemelrike ende in ertrike. Ghaet ende leert dat volc van ertrike, **ende doept se alle in den name des Vader ende des Soens ende des Heilegs Gheests**, ende leert hen te houdene al dat ic v hebbe ghesegt.

1360 WY: And Jhesus comynge to, spak to hem, seyinge, Al power is 3ouun to me, in heuene and in erthe. Therefore 3e goynge teche alle folkis, **cristenynge hem in the name of the Fadir, and of the Sone, and of the Hooly Gost**;

1390 MD: Mi is alle moghentheyg ghegheven inden hemel ende inder eerden. Daer om gaet ghi ende leert alle dat volc **ende doepse inden name des vaders ende des soens ende des Heylighen Gheestes** ende leert hem, dat si houden allet dat ic u gheboden hebben.

1545 LU: Und JESus trat zu ihnen, redete mit ihnen und sprach: Mir ist gegeben alle Gewalt im Himmel und auf Erden. Darum gehet hin und lehret alle Völker und **taufet sie im Namen des Vaters und des Sohnes und des Heiligen Geistes!** Und lehret sie halten alles, was ich euch befohlen habe!

1637 SV: Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde. Gaat dan henen, onderwijst al de volken, **dezelve dopende in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes**; lerende hen onderhouden alles dat Ik u geboden heb.

HEL

Mattheüs 23:33

550 LT: Serpentes, genimina viperatum, quomodo fugietis a iudicio **gehenne**?

850 DT: Berd natruno, vvuo flohet ir fon **duome helliuiuizzes**?

700-999 AN: Eala ge næddran, and næddrena eynn, hu fleo ge fram **helle dome**?

1285 LD: Serpentes slangen kinder, hoe seldi ontflin <den toekomenden> **ordeele** dat v **ter hellen** wert wiesen sal?

1360 WY: 3ee sarpentis, fruytis of eddris, hou shulen 3ee flee fro the **dom of helle**?

1390 MD: Serpentes ende slanghen gheslechte, hoe suldi ontgaen vanden **oerdel der hellen**?

1545 LU: Ihr Schlangen, ihr Ottergezüchte, wie wollt ihr der **höllischen Verdammnis** entrinnen?

1637 SV: Gij slangen, gij addereengebredsels, hoe zoudt gij de **helse verdoemenis** ontvlieden?

Marcus 9:47-48

360 UL: Yah yabai augo þein marzyai puk, uswairp imma; goþ þus ist haihamma galeiþan in þiudangardya Guþs, þau twa augona habandin atwairpan in **gaiainnan funins**. þarei maþa ize ni gadauþniþ, yah **fon ni afwhapniþ**.

550 LT: Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum et proice abs te: bonum tibi est luscum in vitam regnare, quam duos oculos habentem mitti in **gehennam ignis**, ubi vermis eorum non moritur et **ignis non extinguitur**.

850 DT: Inti oba thin ouga thih bisuuicha, uzlosi iz inti aruuif fon thir: guot ist thir einougen in libe richison, thanna zuuei ougen habenten gisentit uerden in **hellifiur**, thar iro uuurm ni stirbit inti **fiur ni arliscgit**.

700-999 AN: Gif din aege de swicaþ, weorp hit ut; betere de is mid anum eagan ga non Godes rice, donne twa eagan hæbbende sy aworpen on **helle fyr**. Dar hyra wurm ne swylt, ne **fyr ne biþ acwenced**.

1285 LD: want hets di beter dat tu met eere ogen coms te hemelrike dan du met tween oghen vors ter **hellen**, daer die worm niet steruen en sla ende dat **vir nemmeer gheblescht werden sal**.

1360 WY: That if thin y3e sclaudre thee, cast it out; it is good to thee for to entre gogil y3ed in to rewme of God, than hauynge twey y3en for to be sent in to **helle of fier**, Where the worm of hem deieth not, and the **fier is not quenehid**.

1390 MD: Het is di beter, scel in te gaen in dat rijc Gods dan twe oghen te hebben ende gheworpen te werden in die **heelle des vuers**, daer hoer worm niet sterven en sla ende dat **vuer niet uutghedaen en sal werden**.

1545 LU: Ärgert dich dein Auge, so wirf's von dir. Es ist dir besser, daß dun einäugig in das Reich GOTTes gehest, denn daß du zwei Augen habest und werdest in das **höllische Feuer** geworfen, da ihr Wurm nicht stirbt und ihr **Feuer nicht verlischt**.

1637 SV: En indien uw oog u ergert, werp het uit; het is u beter maar één oog hebbende, in het Koninkrijk Gods in te gaan, dan twee ogen hebbende, in het **helse vuur** geworpen te worden; Waar hun worm niet sterft en het **vuur niet uitgeblust wordt**.

CONCLUSIE

Ik schrijft hierbij geen conclusie. Zoals gevraagd hoofdstuk 3, bepaal zelf maar in hoeverre je denk dat bepaalde beweringen van Richard Dawkins juist zijn, in hoeverre er sprake is van ‘fluisterspelgeneraties’, etc, etc.

PERSOONLIJK NAWOORD

Ik heb dit werkje niet geschreven om te laten zien hoeveel kennis ik bezit, of om lekker theologisch te kunnen doen. Integendeel.

Deze verdediging heb ik getypt, vanwege mijn passie voor het (echte) evangelie van Christus. Deze passie is pas ontstaan (ongeveer) vanaf mijn 29^e levensjaar. Ik zal je het hele verhaal besparen. Maar om een lang verhaal kort te maken:

Vóór dit levensjaar was het evangelie van Christus een blinde vlek voor me. Ik was een christen, maar mijn ‘geloof’ was een soort van lampje dat vervaagde.

Dat veranderde toen ik eindelijk diep van binnen besepte, door het goede nieuws, wat de Heer Jezus voor mij gedaan had aan het kruis. Vanaf dat moment is dit evangelie me erg dierbaar geworden.

Alle dank, aanbidding, eer en glorie aan Hem, tot in eeuwigheid. En de genade van de Heer Jezus Christus, de liefde van God en de gemeenschap met de Heilige Geest zij met jou!

Mijn dank met betrekking tot dit werkstuk gaat uit naar broeder Henk T. Zonder hem zou het nooit zijn gelukt alle voorgaande feiten te verzamelen.

BIJLAGE 1: bronnen

Boek: Adverses Haereses

Auteur: Ireneüs van Lugdunenis (Lyon, Frankrijk)

Oudste fragment(en): Grieks, in het werk van Hippolytus, 236 n.C.

Oudste codex: Latijnse vertaling, 200-400 n.C.

Gebruikte bron: 1. Santi Irenaei, Episcopi Lugundensis, Libros Quinque Adversus Haereses / W. Wigan Harvey / nummer 9781276108669; 2. Irenaeus, Against Heresies V3 / Kessinger Publishing / nummer 9781419126741

Boek: Diatessaron of 'het leven van Jezus'

Auteur: Tatianus

Oudste fragment: Dura-fragment, Grieks, 255 n.C.

Oudste codex: Latijnse vertaling, 550 n.C. / Codex Fuldensis (Fulda, Italië)

Gebruikte bron: 1. Tatian: Lateinisch und Altdeutsch / Eduard Sievers / 1892 / ISDN 9781278249315; 2. Diatessaron Leodiense / C. C. De Bruin / 1970 / E.J. Brill Leiden, geen ISBN nummer

Boek: Gotische Bijbelvertaling

Auteur: Ulfilas of Wulfila

Oudste codex: 500 nC, Codex Argenteus (Uppsala, Zweden)

Gebruikte bron: The Gothic and Anglo-Saxon Gospels in parallel columns with the versions of Wycliffe and Tyndale / Joseph Bosworth / 1888 / nummer 9781143765285

Boek: Angelsaksische vertalingen

Auteur: divers

Oudste fragment: 700 n.C. / Johannes Evangelie (Library of Stonyhurst College, Lancashire)

Gebruikte bron: Zie Gotische Bijbelvertaling (dezelfde bundel)

Boek: Nieuwe Testament van de Moderne Devotie

Auteur: Johan Scutken

Oudste codex: 1399 nC, Codex no. 75 E 8 (Den Haag, Nederland)

Gebruikte bron: Het Nieuwe testament van de Moderne Devotie / C. C. De Bruin / 1979

Boek: Engelse bijbel

Auteur: John Wycliffe

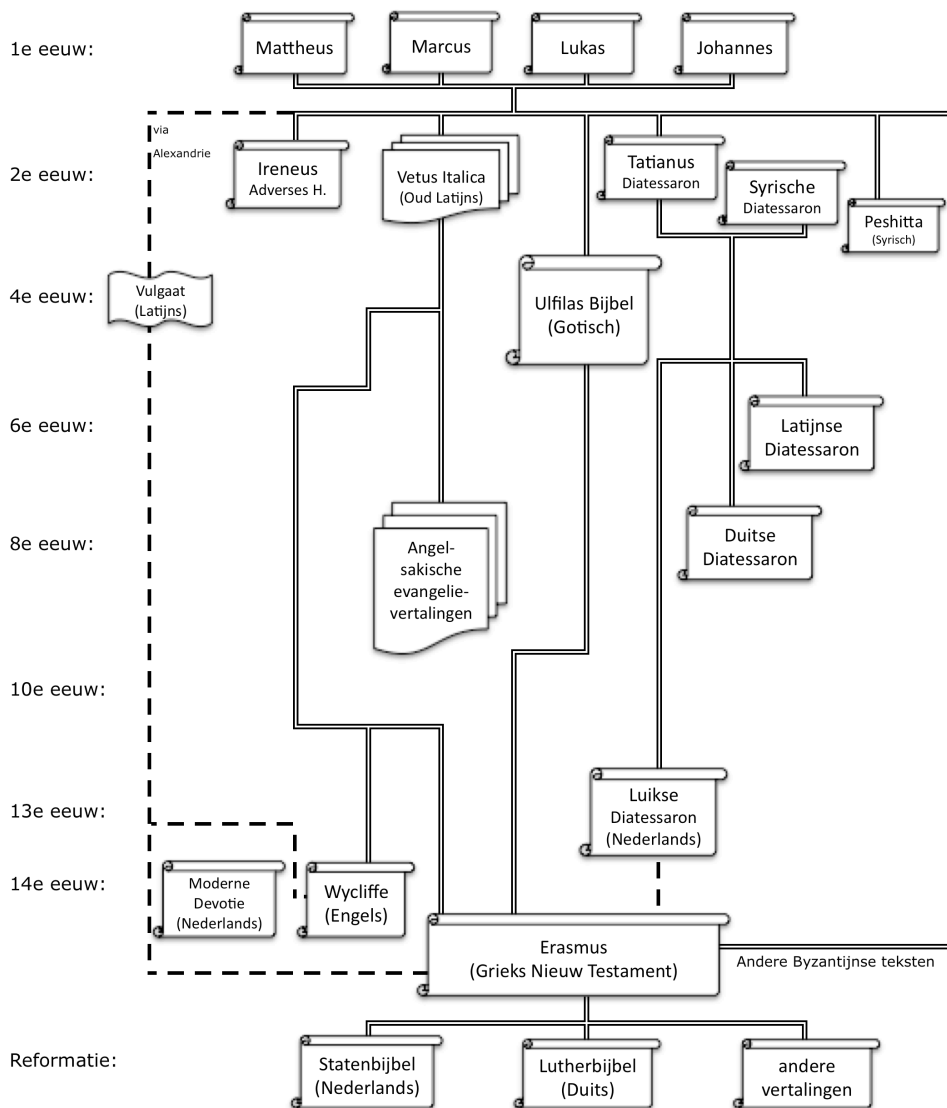
Oudste codex:

Gebruikte bron: Zie Gotische Bijbelvertaling (dezelfde bundel)

Overig naslagwerk:

- God als misvatting / R. Dawkins / 2006 / Nieuw Amsterdam Uitgevers / nummer 9789046805947;
- Epistolarium Leningradiense / C.C. De Bruin / 1974 / ISBN 9004038884
- The works of Josephus / William Whiston / 1987 / ISBN 0-913573-86-8
- The Da Vinci Code a response / Nicky Gumbel / 2005 / ISBN 1 904074 81 2
- http://en.wikipedia.org/wiki/Irenaeus_of_Lyons;
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Ulfilas>;
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Ulfilas>;
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Tatianus>;
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Diatessaron>.

BIJLAGE 2: Een indruk hoe wij de evangeliën in handen kregen:

(door Giel)